

Т.Ю. Куниця,

м. Київ

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ПІДЛІТКІВ.

В статті розглядаються критерії та показники сформованості відповідальної громадянської позиції підлітків, діагностичні методики та характеристики рівнів. Представлені емпіричні данні дають можливість говорити про необхідність цілеспрямованого впливу з боку педагогічних працівників на формування відповідальної громадянської позиції, а для окремих категорій дітей – про організацію соціально-педагогічного супроводу.

Відповідаючи на виклики сучасності однією з підтем науково-дослідної роботи в лабораторії соціальної педагогіки Інституту проблем виховання НАПН України на 2018-2020 роки було визначено «Соціально-педагогічний супровід формування відповідальної громадянської позиції дітей з сімей вимушених переселенців». На теоретико-констатувальному етапі був проведений аналіз наукової літератури щодо визначення ключового поняття. За його результатами у дослідженні розглянуто **відповідальну громадянську позицію** як інтегративну якість особистості, що характеризується високим ступенем громадянськості та правової культури, виявляється у поєднанні громадянської свідомості, прагненні до позитивної самореалізації, морально-вольових якостей й почуттів, а також громадянських вчинках, діях, поведінці.

Розроблення методики констатувального експерименту відбувалося виходячи з визначення ключового поняття.

Критеріями та показниками її сформованості було обрано:

- Когнітивно-ціннісний (знання про громадянськість та громадянську позицію; ставлення до Батьківщини; правова культура);
- Емоційно-мотиваційний (інтерес до соціально-політичного життя школи, міста, країни; ставлення до себе як до громадянина; потреба у позитивній самореалізації);

- Поведінково-діяльнісний (дотримання соціальних і правових норм поведінки; участь у суспільній діяльності різного рівня; самостійність та ініціативність у здійсненні соціально-значущої діяльності).

З метою діагностики сформованості відповідальної громадянської позиції використано адаптований тест Куна «Хто Я?» [3]. Опитувані мали дати відповіді на це питання протягом обмеженого часу, потім пронумерувати свої відповіді залежно від ступеню важливості. Ця методика, зокрема, дає можливість проаналізувати співвідношення соціальних ролей та індивідуальних характеристик ідентичності. Також проведено опитування за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокича [2], яке спрямовано на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери людини. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду та ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції та «філософії життя». За результатами анкетування «Громадянська позиція школярів» визначені рівні сформованості громадянської свідомості школярів, їхнього ставлення до громадянських обов'язків та ступінь громадянської відповідальності. Також анкета дала можливість визначити як розуміють підлітки поняття патріотизм та його складові. Зокрема, опитуваним було поставлено таке питання: За якими ознаками або висловлюваннями ви визначаєте для себе поняття «патріотизм»?

Аналіз отриманих результатів показав, що знають свої права та обов'язки 99,2%, така ж кількість респондентів вважають, що завжди дотримуються норм і правил поведінки. Такі результати опитування можуть говорити про прагнення підлітків відповідати очікуванням з боку інших щодо їхньої поведінки. Саме з метою отримання об'єктивної інформації в анкеті були закладені такі запитання: чи порушуєш ти дисципліну на уроці («так» відповіли 2,4%, «інколи» – 8,8%); чи завжди ти сумлінно виконуєш доручення та

домашні завдання («так» – 25,6%, «інколи» – 46,4%, «ні» – 28%). Охоче виконують доручення в класі 25,6% учнів [1].

Метод незакінчених речень був використаний з метою отримання об'єктивних даних щодо наявності в опитуваних просоціальної орієнтації. Зокрема, були запропоновані такі речення: кожен з нас вірить ..., кожен з нас має ..., кожен з нас готовий ..., подвиги героїв змусили нас задуматися ..., захищати свою Батьківщину можна не тільки з автоматом в руках, а й ..., коли я замислююся про майбутнє своєї країни, то ..., бути гідним громадянином своєї країни - значить бути ...

За результатами проведеного дослідження визначено три рівні сформованості громадянської позиції та складено їх типологічні характеристики.

Учні з **високим** рівнем сформованості громадянської позиції знають основні права і обов'язки, норми поведінки громадянина; сумлінні у справах, вміють регулювати свої потреби і співвідносити їх з можливостями суспільства та інших людей; охоче виконують громадські доручення; усвідомлюють відповідальність за долю своєї країни; проявляють у всіх справах ініціативу і самостійність; усвідомлюють себе громадянином своєї країни; знають основні закони та наслідки в разі їх порушення, проявляють нетерпимість до зла і аморальності; вільні у виборі рішень і шляхів досягнення мети, але відчують відповідальність за цей вибір; мають свої переконання та розвинене почуття власної гідності; виявляють вимогливість до себе та інших; виявляють активність в діяльності, що має суспільно-політичну спрямованість, із зацікавленістю обговорюють події, що відбуваються в країні і за кордоном, правильно оцінює їх; не допускає неповажного ставлення до національних традицій та культури, людей іншої національності.

Для учнів з **середнім** рівнем властиві знання основних правила і норми поведінки громадянина; дотримання правил поведінки, але не завжди можливе регулювання своїх потреб і співвідношення їх з можливостями інших людей;

виконання громадських доручень і своїх обов'язків; виявлення готовності захищати Батьківщину; знання конституційних права і законів держави та їх дотримання, але не спонукання до цього інших; усвідомлення відповідальності за долю своєї країни; усвідомлення себе громадянином своєї країни, знання своїх прав і обов'язків, але не завжди є вміння реалізовувати їх в життя; наявність переконань і намагання діяти у відповідності з ними; в основному відповідально ставиться до своїх вчинків, але в деяких випадках рішення не відповідають рішенням суспільства; розвинене почуття власної гідності, проявляє вимогливість до себе та інших, на захист інших встає не завжди; участь у всіх видах діяльності, але в окремих випадках невиконання доручення і не доведення розпочатої справи до кінця; участь в обговоренні суспільно-політичних подій, в основному правильна їх оцінка, але наявні труднощі в аргументації своєї точки зору; вияв інтересів і поваги до людей іншої національності, їх культури та традицій.

*Підлітки з **низьким рівнем*** не завжди дотримуються загальноприйнятих норм поведінки, беруть участь в будь-якій діяльності тільки під контролем дорослих і товаришів; не проявляють свідомого ставлення до справ і своїх вчинків; недисципліновані, пасивні; неохоче виконують громадські доручення, тільки за умови наявності контролю; безвідповідальні; недостатньо знають закони держави, допускають відхилення в дотриманні правопорядку, потребують додаткового контролю з боку дорослих; безініціативні; у виборі рішення проблем не впевнені в собі, піддаються негативному впливу; розвинене почуття власної гідності, але вимогливості до себе не виявляють, з несправедливістю борються тільки тоді, коли вона торкнулася їх самих; байдужі до суспільно-політичних справ, пасивні в роботі, невірно оцінюють події, що відбуваються в країні та за кордоном; зневажливо ставляться до культури та історії своєї країни, проявляють зневагу до представників іншої національності.

Загалом серед учнів експериментальних шкіл розподіл за рівнями сформованості відповідальної громадянської позиції визначено такий: високий рівень мають – 24%; середній рівень – 48% та низький рівень – 28% підлітків. А для категорії дітей з сімей вимушених переселенців результати виявилися такими: високий – 8%; середній – 60%; низький – 32% [1].

Таким чином, можна говорити про те, що 32% (8 чол.) потребують індивідуального соціально-педагогічного супроводу у формуванні відповідальної громадянської позиції. Саме на це буде спрямована робота на експериментально-практичному етапі дослідження.

Список використаних джерел

1. Куниця Т. (2018) Сформованість відповідальної громадянської позиції в учнів старшого підліткового віку // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць / Т Куниця. – Київ : інститут проблем виховання НАПН України. – Вип. 22. – 2018. – С. 112-120.
2. Методика «Ціннісні орієнтації» М Рокича. (2015) – Режим доступу: http://psychologis.com.ua/metodika_cennostnye_orientacii_rokicha.htm
3. Тест «Кто Я?» (М. Кун, Т. Макпартленд; модифікація Т. В. Румянцевой) / Румянцева Т. В. (2006) Психологическое консультирование: диагностика отношений в паре – СПб. – С.82-103.